

רחיצה בתענית

הקדמה:

שבר גדול הושברנו מעת שהוחשך העולם בחורבן הבית. שבר זה אינו רק בשל גלות האומה מארצה ואובדן החיים הלאומיים, אלא גם ובעיקר בשל גלות השכינה ממקומה והתמעטות הקדושה בעולם. אשר על כן, אף בימינו שזוכים אנו לראות בקיבוץ הגלויות ובתקומת ישראל בארצו, עדיין הלב דואב על המקדש החרב, ומייחל לתשועה השלימה בביאת גואל צדק במהרה בימינו.

שאלה: האם חייל רשאי להתקלח ב"ז בתמוז? האם חייל שידי מלוכלכות מטיפול חיוני ברק"ם בתשעה באב, רשאי לשטוף את ידיו לאחר מכן?

א. מקור הדין

בגמרא מבואר דין הרחיצה ביום התענית:

תלמוד בבלי תענית דף יג עמוד א:

אמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא: כל (תענית) שהוא משום אבל, כגון **תשעה באב** ואבל - אסור (לרחוץ) בין בחמין (מים חמים), בין בצונן (מים קרים). כל (תענית) שהוא משום תענוג (כלומר, שנקבעה משום צער וחזרה בתשובה, ועל כן הנהיגו בה להימנע מתענוג), כגון **תענית ציבור** (תעניות מסוימות שנגזרו על הציבור, כגון מחמת עצירת גשמים) - בחמין אסור, בצונן מותר.

❖ **לפי גמרא זו, האם יהא מותר להתקלח בתשעה באב במים קרים?**

❖ **האם יהא מותר להתקלח ב"ז בתמוז במים חמים?**

אולם, במקום אחר בגמרא, מבואר שחובת התעניות בימינו (מלבד תשעה באב), נובעת מכך שהציבור קיבלו אותן עליהם (וממילא דינן קל יותר, וכפי שנראה בהמשך):

תלמוד בבלי ראש השנה דף יח עמוד ב:

אמר רב חנא בר ביזנא אמר רב שמעון חסידא: מאי דכתיב (מהו שכתוב בפסוק): 'כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי וְאֵין עִמָּי' (זכריה ח, יט)... אמר רב פפא: הכי קאמר (כך פירשו של דבר): בזמן שיש שלום - יהיו לששון ולשמחה, יש שמד - צום. **אין שמד ואין שלום** (כגון בזמנינו) - **רצו מתעניין רצו אין מתעניין**.

אי הכי (אם כך), תשעה באב נמי (גם יהיה תלוי ברצונם וקבלתם של הציבור)? אמר רב פפא: שאני (שונה דין) תשעה באב, הואיל והוכפלו בו צרות (ולכן החובה לצום בתשעה באב אינה תלויה בקבלת הציבור). דאמר מר: בתשעה באב חרב

הבית בראשונה ובשנייה, ונלכדה ביתר, ונחרשה העיר. (אך דין שאר תעניות, אכן תלוי בקבלת ישראל).

בראשונים מבואר, שישראל אכן קיבלו עליהם להתענות גם בשאר התעניות:

תורת האדם (לרמב"ן) שער האבל:

ועכשיו כבר רצו ונהגו להתענות בהם וקבלום עליהם, לפיכך אסור ליחיד לפרוץ גדרן.

לאור זאת, מבואר בראשונים דין הרחיצה במים חמים ב"ז בתמוז:

תוספות תענית דף יג עמוד א ד"ה וכל:

ועכשיו שאין תענית ציבור בבבל (אלא רק בגלל שקיבלו עליהם), אלא תשעה באב - **מותרין אפילו בחמין**, אפילו ב"ז בתמוז וצום גדליה, כך פסק ראבי"ה. ורבי יואל אביו, אסר לרחוץ בחמין.

וכן נפסק להלכה:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנ סעיף ב:

צומות הללו, חוץ מתשעה באב, מותרים ברחיצה.

המשנה ברורה ביאר את טעם הדבר:

משנה ברורה על השולחן ערוך הנ"ל ס"ק ו:

שבשעה שרצו וקיבלו עליהם לצום בכל הארבע תעניות הנ"ל, לא קיבלו עליהם שיהיו בחומר (חומרת) תענית ציבור כתשעה באב, לפי שאין רוב הציבור יכולין לעמוד בה.

❖ **כיוון שישראל אכן קיבלו עליהם לצום ב"ז בתמוז, מדוע מותר לפי רבים מן הראשונים להתרחץ במים חמים?**

ב. דברי הפוסקים

מנהג רבים מן הספרדים להקל בזה:

חזון עובדיה דיני ארבע תעניות סעיף ט:

כל הצומות הללו חוץ מתשעה באב, מותרים ברחיצה (אפילו במים חמים). [והביא בהערה שם, שגם כמה מגדולי פוסקי האשכנזים הורו שאין להחמיר בכך].

אמנם, במשנה ברורה (סימן תקנ ס"ק ו) ובפוסקים נוספים מבואר, ש'בעל נפש' יחמיר גם בשאר התעניות:

מותרים ברחיצה... **ובעל נפש יחמיר** בכולן כמו בתשעה באב, (אלא שאם חל... עשרה בטבת בערב שבת - אין להחמיר ברחיצה בחמין מפני כבוד השבת).

אף על פי כן, כמה פוסקים הקילו בזה **במקום צורך**, בתנאים מסוימים:

ילקוט יוסף סימן תקנ סעיף כ:

אין לשטוף הפה בבוקר בהתעוררו משנתו בתעניות ציבור. **ובמקום צורך** יש להתיר כשאנו נותן בפיו יותר משיעור רביעית בבת אחת, (דהיינו שמונים ואחד גרם), **ויודע בעצמו שיוכל להיזהר שלא יבלע מן המים...** ובתשעה באב יש להשתדל להחמיר בזה, אך אם יש לו **צער גדול במיוחד** במניעת צחצוח השיניים, יוכל להקל גם בתשעה באב, **באופן שיזהר להוריד פיו למטה שלא יבואו מים לגרונו.** (אך בפוסקים מבואר, שביום כיפור יש להחמיר אפילו במקרה כזה).

ד. הלכה למעשה

כך נפסק להלכה בספרנו 'תורת המחנה':

א. מעיקר הדין האיסור להתרחץ חל רק בתשעה באב (וביום הכיפורים), ואילו בשאר התעניות הדבר מותר. ואף על פי כן, יש מהאשכנזים שנהגו להחמיר ולהימנע מרחיצה (בפרט במים חמים) גם בשאר תעניות. אכן, פשוט שבמקום צורך (כגון חייל הסובל מזיעה מרובה, או אם התענית חלה ביום שישי, וצריך לרחוץ לכבוד שבת), ניתן להקל ברחיצה **בשאר תעניות**, ואפילו במים חמים. **ב.** הסרת לכלוך מהגוף אינה בכלל זה, ומותר אפילו בתשעה באב לשטוף באופן נקודתי את המקום המלוכלך. באותה מידה, נוטל אדם אצבעות ידיו בבוקר תשעה באב בכדי להסיר את הרוח הרעה מידי, וכן ניתן לשטוף חפצים למיניהם, למרות שידיו נרטבות אגב כך. **ג.** במקום צורך מותר לרחוץ את פיו בשחרית בשאר תעניות, ובלבד שייזהר לא לשתות מהמים, ואילו בתשעה באב אין להקל אלא במקום צער גדול.

בשער הציון כתב, שהחומרה היא דווקא ברחיצת כל גופו במים חמים:

שער הציון על המשנה ברורה הנ"ל ס"ק ח:

וכתב בפרי מגדים, דהיינו **בחמין** (רק במים חמים), אבל בצונן יש לומר דשרי (שמותר) בג' צומות. והוא הדין פניו ידיו ורגליו בחמין, יש לומר דשרי (שמותר).

ג. רחיצת לכלוך, ושטיפת פנים בבוקר

בעניין רחיצה לשם ניקוי לכלוך או דם, נפסק לגבי יום כיפור להיתר (למרות שאיסור הרחיצה בו חמור הרבה יותר):

שולחן ערוך אורח חיים סימן תריג סעיף א:

אם היו ידיו או רגליו או שאר גופו מלוכלכים בטיט או בצואה, או שנטף דם מחוטמו - **מותר לרחצם**, שלא אסרו אלא רחיצה של תענוג.

ועל דרך זו, נפסק גם לגבי תשעה באב:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנד סעיפים ט-י:

אם היו ידיו מלוכלכות בטיט ובצואה - מותר לרחוץ להעביר הכלוך, **ולא ייטול כל ידיו, אלא לפי הצורך להעביר הכלוך.** נוטל אדם ידיו שחרית, וצריך ליזהר שלא ייטול ידיו אלא עד סוף קשרי אצבעותיו.

❖ לפי זה, האם מותר לחייל שידיו התלכלכו מטיפול חיוני ברק"ם בתשעה באב, לנקות ולשטוף את ידיו?

כמו כן, מובא באחרונים שמותר לשטוף מאכלים, למרות שידיו נרטבות אגב כן (משנה ברורה תקנד ס"ק יט, כף החיים ס"ק מד).

עוד כתב השולחן ערוך (או"ח סימן תקסז, סעיף ג):

מי שדרכו לרחוץ פיו בשחרית, בתענית ציבור - לא כשר למיעבד הכי (לעשות כך).

והגית בו'

דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל
יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית
מערכת: סא"ל הרב שהם עורקבי רע"ן הלכה, רס"ן הרב דב ברקוביץ רמ"ד הלכה,
סרן הרב דודי גרינפלד מפקד בית המדרש, אע"צ הרב חנניה שפרן
כתיבה ועריכה: רב"ט ר' יהודה בן חיים
הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com
הצטרפות לקבוצת ההלכה יומית לחיילים בוואצפ וקבלת דפי 'והגית בו' (קבוצה שקטה),
סרקו את הקוד הבא:

